

І.А.Прохненко

**ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ДАКІВ
(І СТ.ДО Н.Е. – ПОЧ. ІІ СТ. Н.Е.).**

Історія Карпатського ареалу II - I ст.до н.е. визначалась формуванням великого об'єднання північнофракійських племен на чолі з даками, у яких в цей період прискорились темпи соціально - економічного, політичного і культурного розвитку. Піднесення даків, зумовлене міцним економічним базисом населення зони гір Орештіє, особливо проявилось в часи правління "царя" Буребисти (82 - 44 рр.до н.е.), який прославився реформаторською діяльністю. Дакійському суспільству періоду реформ були притаманні наступні риси: розвинута соціальна стратифікація, високий рівень розвитку економіки, наявність товарно - грошових відносин, додаткового продукту, закони - "белагін", значна кількість фортець з постійними військовими гарнізонами, велика щільність населення.

Подібне становище дакійського союзу викликало до життя необхідність в захопленні нових територій. За рахунок експансії і пограбунку переможених земель можна було вирішити проблему з фінансування розпочатого будівництва фортифікацій і сакральних споруд в горах Орештіє.

Переселенням даків на захоплені території можна було зняти і демографічну проблему. Про перенасиченість населення в горах Орештіє свідчить Страбон (VII, 3, 13), відзначаючи, що даки за часів Буребисти тільки війська мали 200000 чоловік. Це твердження підкріплюється і даними археології. Про чисельність даків є різні підрахунки, від 100 тисяч до 2,5 млн. чоловік (Crisan, 1977, p.181-182).

Військову кампанію Буребиста розпочав експедиціями проти північнофракійських племен, аристократія яких проявляла сепаратистські тенденції і опиралась утворенню єдиної держави на чолі з даками. Про проведені антисепаратистські дії свідчать поселення, які прийняли своє існування у першій половині I ст.до н.е. і 32 монетних скарбів, закопаних в цей час (Crisan, 1977, p.179). Більшість скарбів (63,15 %) знайдено поза межами внутрішньокарпатської дуги (Dăicoviciu, 1973, s.81), що свідчить про найбільший опір

енергійному дакійському ватажку з боку гетських племен. Найцікавішою концентрація скарбів у Валадзькій низовині вилучив на головний напрямок військової кампанії Буребисти.

Після консолідації моноетнічних (фракійських) племен, Буребиста змінив напрямок військових походів, що означувалось експансією даків у Середніє Подунав'я і на північ Карпат (Котигорошко, 1991, с.11).

У ході кампанії в Подунав'ї були захоплені середньодунайські опідуми кельтських племен еравісків, бойїв і теурісків. Вирішальна битва даків на чолі з Буребистом проти об'єднаних військ бойїв і теурісків під керівництвом Крітасіра згадана Страбоном. Внаслідок битви, за свідченнями античних авторів (Страбон, V, 1, 6, VII, 1, 5; Plin., HN, III, 147), країна бойїв і теурісків перетворилась на пустелю і пасовиська для овець. В.Г.Котигорошко (1999, с.106) вважає, що ці відомості перебільшені, тому що в римський період область була доволі щільно заселена. Саме тут виникли найбільші міста провінції Панонії (Колосовская, 1973, с.30). Як би не було, результатом цієї битви - схід кельтів з історичної арени Карпатського басейну.

Час битви дослідниками встановлюється в межах 60 - 45 рр.до н.е. (Колосовская, 1973, с.30; Массея, 1978, p.43-49; Crisan, 1977, p.234). Серед припущень найбільш обґрунтоване заключення І.Г.Крішана, який датує кельто - дакійську війну 60 р.до н.е. В основу висновку вченим покладено свідчення Цезаря (I, 5, 4) про переселення бойїв у Норікум, тобто про події, що відносяться до 59 - 58 рр.до н.е., після битви кельтів з даками. Зайнявши столицю Норей бойї чисельністю 32000 ставть союзниками гельветів і вирушають у Галлію (Цезар, I, 25, 6; 28, 5; 29, 2). Достовірним являється факт, що після розгрому в 60 р.до н.е. жоден автор не згадує бойїв у Середньому Подунав'ї. Бойї, які вели осаду Норей і згодом імігрували у Галлію, були залишеними у живих після дакійського розгрому (Макря, 1958, с.148). Для забезпечення себе від нападу даків, під загрозою їх нашествия, вони спромоглися заключити союз з Аріовістом, видавши за нього заміж сестру свого короля Воксія (Макря, 1958, с.148).

Шлях військ Буребисти на захід, на думку М.Макрі (1956, p.125), можна встановити за скарбами кельтських монет на лівобережжі Дунаю, починаючи від звороту річки, вище Будапешту, і до Відня (Тотфал, Сентендрє, Ярендорф, Река, Стулова, Братіслава, Сімерінг). Тут варто підкреслити, що територія, захоплена Буребистом до виходу на Середній

Дунай, була заселена крім кельтів і даками. Про це свідчить інформація Страбона (VII, 5, 2), що даки вважали цю землю своєю. Реальність свідчення підтверджується даними археології (Vizu, 1970).

Військова кампанія Бурбесті просунулась до басейну р.Морави. На території Південно - Західної Словаччини даки звели фортеці Девін і Нітранські Градок (Crisan, 1992, p.27-35).

Внаслідок експансії даків виникла реальна можливість зткнення двох величезних вождів того часу - Бурбесті і Аріовіста (Макря, 1958, с.148). У Римі очікували битви між ними і побоювались їх союзу (Daisoviciu, 1973, с.83). Але сутичка між варварськими ватажками не відбулась, тому що кожний спрямував свої війська у різні боки: Аріовіст - у Галію, а Бурбеста на південь від Дунаю (Макря, 1958, с.148).

Пограбування кельтів забезпечило надходження у скарбниці коштів (про це свідчать знахідки кельтських монет в районі гір Орештіс), необхідних для укріплення влади Бурбесті. Важливим економічним моментом являвся і вихід даків у Верхнє Потисся, де вони отримали солекопальні (найбільший солевидобувний центр даки знахували у Солотвино). Захоплення земель Верхнього Потисся і переселення сюди певної частки населення дозволило розв'язати і демографічне питання. Про це свідчить характер наступних зовнішньополітичних дій дако - гетів, в яких вже не простежується прагнення захопити нові території. Після експансії в Верхнє Потисся військові кампанії північнофракіївців отримали яскравовиражений характер тимчасових набігів з метою пограбування.

В ході гетської і кельтської кампаній військові контингенти Бурбесті, які склались з дружини і народного ополчення, отримали необхідний досвід для розгортання наступної експансії.

Після усунення небезпеки з боку кельтів - скордисків, походів проти фракійців, ілрійців і кельтів на правобережжя Дунаю (Страбон, VII, 3, II; VII, 5, 2), найперспективнішими відносно очікуваної здобичі залишились грецькі міста - поліси Північно - Західного Причорномор'я.

Походи сюди Бурбеста розпочав з розгрому Ольвії приблизно в 55 р. до н.е. Захоплення цього полісу не викликало особливих ускладнень, тому що укріпленнями була оточена лише територія міста, а поселення, які входили до складу міста - держави, були фортифіковані недостатньо (Буйських, 1984, с.8). Після шестого дако - гетів Ольвію

довелось відбудувати. Місто довготривалий час не могло повністю реконструюватись. У I ст.н.е. була збудована лише південна частина його території. Дако - гети не тільки пограбували Ольвію, але і захопили велику кількість полонених.

Доно Ольвії розділили і інші грецькі міста північно - західного Понту. Тира пала без опору, чому сприяли багатовіселені гети, які жили в місті. Сильно розорена була Іотрія і її околиці (Накулиць, 1987, с.235). З лапідарного надпису у цвині Арістагора, сина Апатурія, знайденої у місті під руїнами храму, витікає, що під час гетського нашествия було зруйновано міську мури і житла, багато мешканців опинилось у полоні (История Молдавской..., 1987, с.152). Про опір Бурбесті з боку мешканців Мессембрії збереглися свідчення епіграфічних джерел. Мосх, Ксенокл, Дамей проводили війну проти Бурбесті (Граков, 1939, с.250). Навала даків стурбувала мешканців всіх грецьких міст узбережжя, які швидкопочали підсилювати свої захисні лінії. У Томах (сучасна Констанца) в зв'язку з нападами Бурбесті було збільшено кількість міської охорони (Граков, 1939, с.253-254).

Розорення грецьких полісів дако - гетами вказує на характер цих походів, головною метою яких було грабіжництво. Завойовники залишали пограбоване місто щоб захопити інше, на мешканців наклали данину. Даки не ставили мету підкорення і планомірної експлуатації переможених (Златковская, 1955, с.90). Таке захоплення притаманне додержавним племенним утворенням (История Молдавской..., 1987, с.152).

В результаті зовнішньо і внутрішньополітичної діяльності Бурбесті було вперше утворене велике об'єднання північнофракіївців, в залежності від якого опинились території від Середнього Дунаю до Карпат і Понту (Kotigorosko, 1995, p.103). Питання про точні межі територій, в яких побували даки в якості переможців, найбільш повно висвітлив І.Г.Кришан (1977, p.273-285; 1992, p.27-36). Після співставлення письмових, археологічних і нумізматичних джерел, він прийшов до висновку, що Дакія у середині I ст.до н.е. сягла на заході Середнього Подунав'я і Морави, на сході Тираса і Західного Понту (від Ольвії до Аполлонії), на півдні Балкан і на півночі Карпат. Її північним кордоном було Верхнє Потисся, де головні політичні центри розміщувались у Земліні і Мадій Копані (Kotigorosko, 1989, с.21). Твердження І.Г.Кришана про те, що всі землі, в яких побували

дако - гети в якості переможців, увійшли в "імперію Буребисти". Т.Д.Златковська вважає недостатньо аргументованим (1955, с.88). Беззаперечно, що північно - західні території, заселені спорідненими фракійськими племенами, увійшли до складу об'єднання Буребисти, але донтійське узбережжя було тільки пограбоване і не входило до дако - гетських територій (Крашівина, 1985, с.39).

За часів Буребисти даки наблизились до римських провінцій, в наслідок чого в Римі піднімається дакійське питання. Перша сутичка римлян з даками сягала уже першої половини I ст до н.е., коли проконсул Македонії Гай Скрибоній Куріон, переслідуючи фракійські племена, "дійшов до Дакії, але не наважився заходити в темряву гірських ущелин" (Flor, Epit., I, 39, 6).

Експансія даків змусила Гая Юлія Цезаря думати про військове втручання у їх дії (Светоній, Бож. Юлій, 44, 3). Цезар, одночасно з підготовкою парфянського походу, обмірковував організацію експедиції проти Буребисти. Однією з причин антидакійського настрою Цезаря було те, що в період громадянських війн Буребиста став на бік його противників, виславши посольство до Помпея (Граков, 1939, с.251-252).

Для здійснення дакійської кампанії Гай Юлій Цезар на кордоні в Ілїрії і Македонії, сконцентрував шість легіонів, призначених для походу, створив склад зброї в Аполонії. Одночасно імператор намагався укріпити Македонію з метою забезпечення армії надійного тилу (Голубцова, 1951, с.83).

В свою чергу Буребиста, який знав про плани римлян, готувався до опору військам Цезаря. Визнаючи пріоритет римської зброї, він розпочав оновлення фортифікацій городищ. До будівельних робіт були залучені грецькі майстри, захоплені під час понтійської кампанії. Незважаючи на використання великої кількості рабів, будівництво вимагало від даків неабияких фінансових напружень (Махря, 1958, с.155). Після завершення понтійських походів північнофракійська аристократія була позбавлена джерел військової здобичі. Саме це привело до заколоту вождів 44 р.до н.е., жертвою якого став Буребиста.

Загибель Буребисти привела до розпаду територій північних фракійців на чотири, а згодом на п'ять частин, звуження сфери впливу і територіальних втрат (Страбон, VI, 3, II). В першу чергу, зі сфери впливу відпало понтійське узбережжя (від Ольвії до Аполонії), а згодом і лівобережжя

Середнього Подунав'я зайняте квідами (Титит, Аннали, II, 63).

Нападки Буребисти шукали нові джерела надходження у скарбино коштів. Території кельтів і грецькі міста - поліси були виснажені під час експансії Буребисти, тому найбільш перспективними для захоплення здобичі були території провінцій Римської імперії на кордонах Дакії. В 29 р.до н.е. племена даків і бастарнів пограбували Македонію. У відповідь, намісник цієї провінції Ліциній Красс здійснив експедицію проти дако - гетів, в наслідок якої до римських володінь було приєднано області мезів і гетів (Кругликова, 1955, с.14). Діон Кассій згадує, що ця війна з даками і бастарнами відбулась у 28 р.до н.е. (LI, 23, 2). Але кампанія Красса, не змінивши політичного центру даків в важкопрохідних горах Орештіє, залишила для Рима дакійську проблему відкритою.

Флор пише, що даки під владою Котіса продовжували грабувати римські провінції (Epit., II, 28). Горашій також згадує Котіса і називає його даком (Оды, III, 8). Октавіан Август впроваджує дипломатичні заходи. Намагаючись вирішити дакійське питання не військовим, а мирним шляхом, він розмірковував видати свою доньку Юлію, раніше обіцяну сину триумвіра Антонія, за Котісона, який, ймовірно, і був висланим Котісом. Для себе Октавіан Август просив доньку варварського керівника (Светоній, Бож. Август, 63, 2). Зацікавлення викликає знахідка в Трансильванії, в районі дакійських фортець, золотих стратерів з ім'ям царя Козона (Котісона), сина Буребисти, тезаврованих у 30 - 24 рр.до н.е. (Кругликова, 1955, с.14). Це вказує на центр об'єднання цього дакійського царя.

У зв'язку з "набгями" дако - гетів на Македонію (Арриан, 13, 36, II, 110) римська імперія змушена частіше вступати в сутички з цими племенами на нижньому Дунаї. Окремі дако - гетські племена стають на бік імперії, інші - виступають проти, що свідчить про слабкість північнофракійських об'єднань і посилення сепаратистських тенденцій після смерті Буребисти.

Просування римлян у районі Нижнього Дунаю характеризувалось низкою зовнішньополітичних і економічних факторів. Це, необхідність покінчити з грабіжницькими набгями дако - гетів на балканські провінції (Страбон, VI, 3, 5; VII, 3, 11), боротьба за політичну гегемонію на Понті і бажання отримати міцні сировинні бази. Однак, на

перших етапах, внутрішньополітичні конфлікти, які виливались в громадянські війни, не дозволяли римлянам проводити активну зовнішню політику у Карпато - Дунайському басейні.

Лише після політичної стабілізації, яка почалась з принципату Августа (27 р.до н.е.), Рим переходить від ведення превентивних дій проти даків (Flori, II, 28), до зведення Дунайського лімесу, який став продовженням Рейнського кордону, створеного Цезарем (Моммзен, 1949, с.173).

За свідченням Горация (Sat., II, 6, 53) - загроза дакійського вторгнення була в перші роки правління Августа постійною. Набіги даків змусили імператора здійснити похід проти них (Светоній, Бож. Август, 8, 2), в наслідок якого було знищено велике військо даків з трьома вождями (Светоній, Бож. Август, 21, 1). Експедиції за Дунай очолювали Марк Віпій Гней (10 р.до н.е.), Гней Корнелій Лентул (1 - 4 рр.н.е.) і Секст Елій Кат (11 - 12 рр.н.е.). Згадані полководці не тільки перемогли в військових кампаніях, але й займались переселенням гетів і даків на правий берег Дунаю, що суттєво послабило ці народи (Чаплыгина, 1990, с.38). Описуючи результати римських експедицій, Страбон (VII, 3, 13) відмічає, що військо дако - гетів становило лише 40000 чоловік, тобто зменшилось у п'ять разів.

Темпи експансії римської імперії уповільнюються зі смертю Октавіана Августа. Імператор Тіберій приділяв недостатньо уваги захисту північно - східного кордону. Гай Светоній Транквіл (Тіберій, 41) так описує ці часи: "Вірменію захопили парфяни, Мезію - дакійці і сармати, Галлію зрущували германці - він на це не звертав уваги, до великої ганьби і не менших втрат для держави".

Але і дакійські роздіблені землі не повністю використали становище і не спромоглися на проведення планомірних зовнішньополітичних дій. Їх військові походи у першій половині I ст.н.е. носили характер епізодичних набігів з метою пограбунку.

Уповільнення інтенсивності дакійських нападів в часи Тіберія зумовлювалось не стільки слабкістю північних фракційців, скільки проникненням в регіон нової сили (сарматського племені язигів), в військових контингентах яких переважала важкоозброєна кіннота - катафрактарії. Цей вид війська являвся новинкою в військовій справі на початку I ст.н.е., якому на рівнині ніхто не міг протистояти. Так, за свідченням Гая Плінія Секунда (HN, II, 80) язиги - сармати

інтенсивно даків в гори до р.Патаіса (р.Тиса). Ці події відбулися на початку I ст.н.е. Слідом за язигами в регіон мігрує сарматське плем'я роксолан, які стають союзниками даків в їх набігах на Мезію і Македонію.

Саме союзом з роксоланами пояснюємо інтенсифікацію зовнішньої політики даків і відродження їх могутності, яке відноситься до епохи Флавіїв (69-96 рр.н.е.). Тацит (Історія, I, 2) повідомляє: "... зростає слава даків, ударом відповідаючих Риму на удар".

Активізація дако - сарматського союзу у 69 р.н.е. пов'язана з внутрішніми негараздами в Римській імперії. В ході громадянської війни 68 р.н.е. більшість римських військ було перекинута з Мезії, чим створено всі умови для наступу даків. Про негативність громадянських війн для становища Риму скаржаться Марк Аней Лукан (II, 45-55): "... Зробіть нас ворогами всіх народів, тільки зупиніть громадянську війну! Нехай звідси тіснить нас дак, звідти гет... Нехай жоден загін твоїй, Рим, не залишиться вільним".

Даки, скориставшись ситуацією, захопили зимові табори піших когорт і кінних загонів, обидва береги Дунаю і збиралися нападати на табори легіонів, але Муціан зі східними арміями прибув у Мезію і відтіснив їх (Тацит, Історія, III, 46, IV, 54).

Наступний глобальний наступ даків на провінції Риму очолив Дурас - Діурпаней (Йордан, Гетика, 13, 76). Сили об'єднаних військ даків і сарматів вторглися в Мезію взимку 86 р.н.е. Даки пограбували римські міста і фортеці. Серед загиблих римлян був сам намісник Мезії Опій Сабін. Імператор Доміціан прибув на місце військових дій і доручив ведення війни префекту преторіанців Корнелію Фуску (Светоній, Доміціан, 6). Префекту вдалося швидко витіснити даків з Мезії. Ця перемога була визнана в Римі настільки вагомим, що в її шани було відсвятковано триумф. Але згодом, переслідуючи даків, Корнелій Фуск перейшов Дунай і вдерся вглиб дакійських володінь. Даки оточили римлян в гірському районі і вщент розгромили військо Фуска. Було повністю знищено легіон V Alauda (Жаворонок), сформований Гасм Юлієм Цезарем на власні кошти, захоплено легіонного орда і обоз римської армії (Светоній, Доміціан, 6; Dio Cass., 68, 9, 3; Йордан, Гетика, 77-78). Сам Корнелій Фуск загинув (Mart., Ер., VI, 76). Цю поразку римляни пов'язують з ім'ям Децебала, племінника Діурпаней і

сина Схоридо, якому в 87 р.н.е. Дурпаней добровільно передав владу (Чацькагіна, 1990, с.37; Кругликова, 1955, с.62).

Перемога даків відновила їх політичний авторитет. Об'єднання Децебала стало вагомим загрозою для Римської держави і тому в ньому намагались знайти підтримку всі залежні від імперії племена, невдоволені римським пануванням, в також ворожі римському уряду елементи всередині імперії (Кругликова, 1955, с.61).

Так само, як на початку I ст.н.е. ворогам Риму давав притулок Маробод (Моммзен, 1949, с.47), що стояв на чолі маркоманських племен, а після нього Ванній, так і дакійський цар Децебал збирав навколо себе невдоволених римським імператорським режимом. Він зав'язав відносини з Парфією, заключив союзи з племенами бастарнів і роколінів, добився на час боротьби з римлянами нейтралітету маркоманів і квадів (Cass. Dio, LXVII, 7, 1).

Створивши коаліцію даків, сарматів і германців, у 88 р.н.е. Децебал завдав прикордонним римським військам поразки. Це змусило Доміціана особисто очолити похід проти даків і їх союзників. Бой проходили з перемінним успіхом. В Дакію був направлений римський полководець Тетій Юліан. Він перейшов Дунай у Вімінакія (сучасний Костолац) і просунувся вглиб дакійських володінь, отримавши перемогу у Тапе, західного підходу до столиці Децебала (Dio Cass., 67, 10, 1-3). Дакійські племена виявились не в силах протистояти римським легіонам. Децебал змушений був просити у римлян миру. Для переговорів він направив до Доміціана свого наближеного Дієга і обіцяв повернути римлянам захоплену в них зброю і полонених (Cass. Dio, LXVII, 7, 2). Зважаючи на загострення становища з германцями в Паннонії, Доміціан погодився на укладення мирної угоди.

Доміціан відправив послів Децебала в Рим, а на голову Дієга власноручно надів діядему, що повинно було символізувати дарування влади царю даків, який потрапляв під протекторат Риму (Кругликова, 1955, с.63). В 89 р.н.е. був заключений мир, після якого Доміціан святкував в Римі триумф. Даки зобов'язались не порушувати римських кордонів. За це Доміціан повинен був виплачувати їм щорічний грошовий "подарунок". За умовами миру Доміціан обіцяв направити в Дакію ремісників цивільних і військових спеціальностей, які повинні були передати дакам свою майстерність і допомогти їм у розвитку військової справи. Доміціан змушений був піти на такі поступки, щоб відколоти

від антиримської коаліції варварів могутнє дакійське військо і розврямитись з нападавшими в той час на кордони імперії племенами роколан і маркоманів. Ця угода викликала обурення в Римі проти імператора.

Децебал розумів, що військовою виправкою і озброєнням римські легіони переважають його армію і хотів знизити цю за допомогою самих римлян. Він намагався перейняти римську військову і будівельну техніку, споруджував нові укріплення, виготовляв зброю. Таким чином, в результаті війни Доміціана римлянам не тільки не вдалося підкорити Дакію, але вона перетворилась на ще могутнішого і небезпечного ворога.

Всю свою політику Децебал зумовив однією метою: створити могутню армію, здатну протистояти римським легіонам. Римляни розуміли це, але не мали сил, щоб відразу покінчити з даками. Ніхто не надавав серйозного значення компромісному миру, заключеному Доміціаном і Децебалом; обидві сторони трактували його лише як тимчасовий відпочинок. І коли на чолі Римської держави опинився Марк Ульпій Траян, він вирішив підкорити дунайського сусіда.

Раціоналістичний характер Римської імперії, і пов'язана з ним тенденція підкоряти нові території, захоплювати рабів, багачина, за Траяна проявилась з новою силою (Кругликова, 1955, с.64).

Початок II ст.н.е. ознаменувався загостренням відносин між Дакією і Римською імперією. Марк Ульпій Траян сконцентрував в Мезії 12 легіонів і восени 101 р.н.е. розпочав дакійську кампанію (Cass. Dio, LXVIII). Римське військо пройшло маршем з Вімінакія (суч.Костолац) вздовж Дунаю до фортеці Ледерате, де імперська армія здобула перемогу над даками, в шлях якої на денаріях Траяна з'явився титул IMP II (Абрамзон, 1999, с.179).

Після вдалого початку кампанії римські війська форсували Дунай і направились вглиб Дакії маршрутом, за яким в 88 р.н.е. проходив Тетій Юліан. В ході просування будувались широкі дороги. Для їх охорони заходились фортеці – кастели (Diaconescu, 1997, p.14-20).

Децебал обрав відповідну тактику ведення війни: даки, відступаючи, заманювали ворога вглиб держави, а невеликі загони безперервно турбували римлян, тримаючи їх в напрузі (Кругликова, 1955, с.65).

Легіони Траяна досягли входу в гірську зону Дакії, де у Тапе відбулась ще одна битва, в результаті якої даки

відступили і відкрили шлях римським військам на свою столицю – Сармізетезу. Траян отримав титул IMP III (Абрамзон, 1999, с.179).

Децебал запросив миру, але Траян продовжив марш своїх військ на столицю даків. Наступ легіонів припинився з приходом зими. Імператор, розквартирувавши війська, повернувся в Рим.

Восени 102 р.н.е. баталії відновились за ініціативи Децебала. Він заключив союз з сарматами (роксоланами), форсував Дунай і оточив римські табори в Нижній Мезії. Кампанія Децебала розпочалась успішно (Кругликова, 1955, с.68), але швидко підняті резерви Траяна почали тиснути даків. Військо Децебала дало бій римлянам, але зазнало поразки і відступило.

Траян направився з частиною армії на північ долиною р.Сперни в напрямку Тібуску, в той час як решта війська вирушило на Тібуск вже знайомим за 101 р.н.е. маршрутом. Зажатий з двох боків, Тібуск пав: шлях на дакійську столицю знов був відкритим. Побовоючись за Сармізетезу, Децебал пропонував Траяну мир. Імператор погодився на переговори, але Децебал несподівано вирішив продовжити опір.

Армія Рима відновила виступ в напрямку Сармізетези. Це змусило Децебала знов просити миру (Кругликова, 1955, с.69). Траян висунув вимоги: видача зброї, військових машин, майстрів, отриманих від Доміціана, повернення перебіжчиків, зруйнування укріплень, перехід до Риму Сармізетези, евакуація захопленої римлянами території (Cass. Dio, LXVIII, 9, 5-6). Прийняття цих умов Децебалом завершило першу війну Траяна з даками. Восени 102 р.н.е. імператор повернувся в Рим (Cass. Dio, LXVIII, 9, 7) і отримав титул DACICVS - "Дакійський".

Децебал намагався виграти час і зібрати сили для відновлення боротьби. Як тільки римляни вивели свої війська з країни, дакійський цар почав готуватись до нової війни. Він знов приймав перебіжчиків з імперії, підбурював сусідні племена до війни проти Рима, намагався вступити в союзницькі відносини з віддаленою Парфією. Посол Децебала, направлений в Парфію, був захоплений римлянами. Переговори Децебала з парфянським царем загрожували безпеці східних римських провінцій, в разі завоювання Дації римляни отримували вигідну в економічному і стратегічному відношенні територію, яка була

членим олендаром для відбиття нападів варварських племен (Кругликова, 1955, с.64).

Розумючи наміри Децебала, Траян готувався до вирішальної сутички. Щоб полегшити переправу військ через Дунай, Траян доручив відомому архітектору Аполлодору Дамаському побудувати міст біля Дробети. Траян в 104 р.н.е. змушує сенат оголосити війну дакам у відповідь на захоплення їми земель латів (Cass. Dio, LXVIII, 10, 4).

В 105 р.н.е. даки великими силами атакували римські передміткові укріплення, але їх штурм було відбито. Імператор на Нижньому Дунаї (Верхня Мезія) знов сконцентрував 12 легіонів, тобто біля 120 тис. воїнів, які на початку 106 р.н.е. по новозбудованому мосту (довжина 1131 м) переправилися на лівий берег Дунаю і вдерлися в Дацію.

З цього моменту даки - римські війни вступають в свою завершальну фазу.

Траян, починаючи війну, не міг піти відразу на Сармізетезу, а повинен був обрати новий шлях через Парцени до р.Олт, на Бурідаву, Кастра Траяна, до ущелини Червоної башта, визволяючи по дорозі оточені даками фортеці.

Друга війна носила ще більш жорстокий характер, ніж перша (Кругликова, 1955, с.70). Діон Кассій стверджує, що Децебал, не маючи надії перемогти римського імператора, намагався підслати йому вбивць, але безуспішно. Більш вдалою виявилась спроба захопити римського офіцера Кассія Лонгіна (Cass. Dio, LXVIII, 12), який знів план кампанії Траяна, але всі спроби довідатись від нього про цей план були некадітими. Коли Децебал запропонував Траяну за визволення окупованих римлянами областей відпустити Лонгіна, останній покінчив життя самогубством, випивши отруту, чим звільнив імператора від рішення (Cass. Dio, LXVIII, 12, 4).

Незважаючи на локальні успіхи, Дація була приречена. Столиця даків після шаленого опору здалася. Децебалу вдалося втекти в гори і до нього зібрались останні загони даків. Ще певний період продовжувалась партизанська війна, але, зраджений своїми товаришами, під загрозою опинившись у римлян в полоні, Децебал покінчив життя самогубством (Cass. Dio, LXVIII, 14, 3). До літа 106 р. були захоплені всі городища даків (Моммзен, 1949, с.194). Дація перетворена на римську провінцію в 107 р.н.е., а більшість її населення опинилось в рабстві. В шану перемоги над даками Марк Ульпій Траян кинув на арені амфітеатрів 10000 полонених воїнів (Cass. Dio, LXVIII, 15, 1). Біля 59 тисяч воїнів було

доставлено до Риму для участі в Триумфі. Багато даків покинуло свою країну. Хоча не все населення було вивезене, зрушення Дакії було доволі вагомим (Колосовская, 1986, с.608). З розгромом царства Децебала на північному сході Карпатської котловини залишаються вільними лише Марамуреш і Кришана (Котигорошко, 1998, с.145).

Дако – римські війни Траяна - Децебала поклали кінець існуванню об'єднання дако - гетів, яке на протязі двох сторічч визначало політичний розвиток Карпато – Дунайських земель.

На кінець відзначимо, що за цей час даки проводили військові операції проти кельтських племен бойів і теврисків, міст – полісів північно – західного причорномор'я, сарматського племені язигів, військ римської імперії.

Практично безпрограшні зовнішньополітичні дії даків до поч. II ст.н.е. (дако – римські війни) зумовлені, багато в чому внутрішніми негараздами в Римі і тим, що до часу кампанії Траяна дакійська проблема в Римі знаходилась на другорядних позиціях.

Велике значення мило і розташування дакійських володінь в горах, що створювало надійний природний захист північнофракійців. Цим пояснюється переважно наступальний характер зовнішньої політики даків. До епохи Доміціана – Траяна ми можемо навести лише один приклад ведення даками захисної військової кампанії, а саме зіткнення з сарматами – язигами в Тисо – Дунайському межиріччі.

Особлива зовнішньополітична активність даків припадає на часи правління Бурбесті (80-ті – 44 рр.до н.е.), Дієто (сер. I ст.н.е.) і Децебала (87 –106 рр.н.е.). Хронологічний інтервал між Бурбестією і Дієто визначався політичним занепадом, який проявився в розпаді об'єднання даків на декілька частин. В зовнішньополітичній діяльності цього періода не відбулось жодних глобальних кампаній, а дії даків носили характер тимчасових пограбунків провінцій римської імперії (Македонія, Мезія). Зауважимо, що лише в часи Бурбесті перед зовнішньою політикою даків ставилось завдання захоплення земель з метою переселення туди надлишків населення з горішніх дакійських територій і використання природних ресурсів захоплених земель.

Абрамзон М.Г. Тема боротьби с племенами европейской Сарматии и Скифии в монетной чеканке Римской империи // ВДИ, 1999 – №1 - С.177-187.

Бувикив С.Б. Оборонительные сооружения Ольвийского государства первых веков нашей эры. Автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. ист. наук. – К., 1984 – 19 с.

Голубцова Е.С. Северное Причерноморье и Рим на рубеже нашей эры. – М., 1951. – 135 с.

Гриков Б.Н. Материалы по истории Скифии в греческих надписях Балканского полуострова и Малой Азии. Приложение // ВДИ. - 1939. - 3. - С.251-254).

Златковская Т.Д. Мезия в I - II вв. нашей эры. – М., 1951.

Златковская Т.Д. Племенной союз гетов под руководством Бурбесты (I в.до н.э.) // ВДИ. - 1955. - 2. - С.73-91.

Иордан. О происхождении и деяниях гетов' (Пер. Скрижанской В.Ч.) - М., 1960. - 436 с.

История Молдавской ССР (под ред. Янина В.Л.) – Кишинев, 1987. – 416 с. Колосовская Ю.К. Паннония в I-III вв.н.э. - М., 1973. - 253 с.

Колосовская Ю.К. Кельты, иллирийцы, фракийцы на Дунае // История Европы. - М., 1986. - Т.1 - С.504-511.

Котигорошко В.Г. Городища рубежа нашей эры в Верхнем Потисье // SA. -1989. - XXXVIII -I. - С.21-67.

Котигорошко В.Г. Проблемы этнокультурных процессов у Карпато - Дунайскому бассейні I ст.до н.е. - I ст.н.е. // Археология. - 1991. - 4. - С.10-17.

Котигорошко В.Г. Население Верхнего Потисья и римские провинции Паннония и Дакія // Sacratia - Carpatia. Старожитності Верхнього Потисся та суміжних регіонів. - Ужгород, 1998. - С.141-153.

Котигорошко В.Г. Этнополитические аспекты истории населения Верхнего Потисья I тыс.до н.э. - I тыс.н.э // Relacii gotiano - ispaniene, istorie si contemporaneitate. Румунсько - українські відносини: історія і сучасність. - Satu Mare, 1999. - С.101-118.

Краткина В.В. Входила ли Ольвия в состав государственного образования Бурбесты? // Тезисы докладов и обобщений совместной школы - семинара "Этнокультурные и этносоциальные процессы в конце I тыс.до н.э. - первой половины I тыс.н.э. на юго - западе СССР и сопредельных регионов". - Ужгород, 1985. - С.38-41.

- Кругликова И.Т. Дакия в эпоху римской оккупации. - М., 1955. - 168 с.
- Латышев В.В. Известия древних писателей о Скифии и Кавказе // ВДИ. - 1948. - № 24.
- Латышев В.В. Известия древних писателей о Скифии и Кавказе. Приложение. Часть 2 // ВДИ. - 1949 - №27.
- Макрия М. Бурбиста и кельты на среднем Дунае // Дакia. - 1958. - II. - P.143-155.
- Моммзен Т. История Рима. - М., 1949. - Т.V. - 631 с.
- Никулицэ И.Т. Северные фракцийцы в VI - I вв до н.э. - Кишинев, 1987. - 270 с.
- Светоний Транквилл. Жизнь двенадцати цезарей (пер. М.Л.Гаспарова). - Грозный, 1990. - 480 с.
- Страбон. География. - Л., 1964. - 940 с.
- Тацит Корнелий. Анналы. Малые произведения. История. - СПб., 1993. - Т.I-II. - 736 с.
- Чаплыгина Н.А. Римляне на Дунае. - Кишинев, 1990. - 115 с.
- Crisan I.H. Burebista si epoca sa. - Bucuresti, 1977. - 531 p.
- Crisan I.H. Granita de Nord - Vest a Daciei // Ephemeris Napocensis. - 1992. - II. - P.27-36.
- Daicovicu H. Dakove. - Praha, 1973. - "Mlada Fronta". - 272 s.
- Diaconescu A. Dacia under Trajan. Some observations on roman tactics and strategy // AMN. - 1997. - 34. - P.13-52.
- Izvoare privind istoria Romaniei. - Bucuresti, 1964. - I. - 791 p.
- Kotigorosko V. Tinuturile Tisei superioare in veacurile III i.e.n. - IV e.n. (Perioadele La Tene si romana). - Bucuresti, 1998. - 338 p.
- Macrea M. Burebista și celtii de la Dunarea de mijloc // SCIV. - 1956. - VII. - P.119-136.
- Macrea M. De la Burebista la Dacia postromana. Cluj. - Napoca, 1978.
- Vizy Z. Die Daker am Gebiet von Ungarn // MFME. - 1970. - I. - P.5-29.